

Possible encunyació d'Ibn Rasik a la taifa de Múrcia (c. 473 H / 1081 dC)

DAVID FRANCÉS VAÑÓ - JAIME PÉREZ SÁNCHEZ*

La moneda estudiada en aquest article fou trobada fortuïtament prop del riu Guadiana en el seu curs per Badajoz, a dos quilòmetres d'on es va lliurar la batalla de Sagrajas. Es tracta d'una peça desconeguda i totalment atípica en el context de la numismàtica andalusina. El contingut i la distribució de les llegendes, així com la titulació que exhibeix, dificulten l'estudi de la peça en no poder-la comparar amb res semblant.

Pes: 0,73 g. Ø: 15mm. Gruix: 1mm. CP. Ampliació.

لا إله إلا الله
امير المومنين
وحده لا شريك له

No hi ha cap divinitat tret de Déu
Príncep dels creients
Només Ell no té associat

المسلم بالله
الإمام عبدالله
المعتد بنصر الله

Al Musālim bi-llāh
L'Imām 'Abd Allāh
Al Mu'tad bi nasar Allāh

* David Francés Vañó i Jaime Pérez Sánchez són investigadors; el primer, membre numerari de la SCEN (IEC).

A primer cop d'ull, vam pensar en una emissió de la taifa de Badajoz, que és una taifa que hem estudiat força. Però, malgrat que les seves encunyacions són prolífiques en llegendes, cap d'elles s'ajusta al cas que ens ocupa.

Hem buscat la llegenda “imām ‘Abdallāh al Mu’tad bi nasar Allāh” en els textos clàssics de la numismàtica andalusina, i el més semblant que hi hem trobat ens remet a una emissió murciana d’Al-Mu’tamid de Sevilla que du la llegenda: “l’imām ‘Abdallāh al Mu’tad bi-llāh”¹ D’aquesta emissió, en tenim imatges que ens serveixen per a comparar l’epigrafia, que resulta ser molt semblant:

Comparativa de l’epigrafia d’una moneda a nom d’al Mu’tamid de Múrcia (esquerra), amb la moneda que ens ocupa (a la dreta).

Hem seguit la pista murciana, que ens ha permès d’identificar el *laqab* del revers i proposar una atribució plausible per a la peça. Comencem repassant les fonts històriques.

Fonts Històriques

Per començar, citem literalment dos paràgrafs de Delgado que ens interessin:²

- “Aben Rachik proclamó en 471 en Murcia la soberania de Al-Motámid, más como príncipe independiente que como súbdito del sevillano”.

- “Tres nombres de príncipes temporales o de gobernadores encontramos en estas monedas, de los cuales tan solo el de Al Motámid no ofrece dudas. El de Ar Raxid parece ser el mismo príncipe hijo de Al Motámid, así llamado, que fue reconocido como príncipe heredero, causándonos sin embargo extrañeza verlo escrito en el anverso debajo del símbolo, cuando parecía que debiera ocupar en el reverso lugar preferente. Ignoramos quién pueda ser el Ben Chafar inscrito en ese lado, aun cuando presumimos sea el nombre que llevara en los documentos públicos el caudillo Aben Rachik, que entonces gobernaba en Mur-

1. PRIETO VIVES, Antonio. *Los reyes de Taifas*. Madrid, 2003 [ed. facsímil], núm. 425; VIVES ESCUDERO, Antonio. *Monedas de las dinastías árabe-españolas*, Madrid 1893, núm. 987.

2. DELGADO, Antonio, *Estudios de Numismática Árabe-Hispana*, Real Academia de la Historia, Madrid. 2001, paràgrafs 623 a 625. Editat per Alberto Canto i Tawfiq ibn Hafiz.

cia y cuyo nombre y patronímico no lo dicen los historiadores, pues siempre le llaman ابن راسك, Aben Rachik, sin aditamentos. Fueran de desear otros monumentos numismáticos que nos aclarasen estas dudas. Estas monedas, más que de vellón, parecen de cobre”.

La font anomenada Kamil,³ per a l'any 472 H, ens millora les informacions sobre els personatges esmentats per Delgado, al-Muʿtamid de Sevilla i Ibn Rasik de Múrcia:

“Murcia obedecía a los Banū Tahir. El que ejerció la autoridad de entre ellos en último lugar fue Abū ʿAbd al-Rahmān, conocido como al Raʿis, que fue destituido por al Muʿtamid b. ʿAbbad. La conquista fue hecha por el visir de este último, Abū Bakr b. ʿAmar al Fihri, que se rebeló enseguida y en Murcia, contra su señor. Al Muʿtamid envió contra él, tropas al mando de Abū Muhammad ʿAbd al Rahmān b. Rasik al Quraisī, (Cadi de Mula) que le presionó tanto que le hizo huir. Pero al Quraisī a su vez, cuando entró en la ciudad, rehusó obedecer a al Muʿtamid y acabó por someterse a los almorávides”.

La visió general de Delgado i Kamil és molt útil, però les monedes acaben d'omplir els buits informatius que les fonts escrites ometen. L'esmentat Ibn Rasik va retenir el govern de Múrcia, però no pas de manera especialment violenta ja que, posteriorment, les monedes reconeixen al-Muʿtamid com a senyor i el seu fill al-Rasīd com a hereu. A més, Ibn Rasik li feia arribar un tribut anual i cavalleria quan fos necessària, com en els casos del setge d'Aledo i, molt probablement, de la batalla de Sagrjas.

Els historiadors ens deixen clar que al-Muʿtamid no va deixar mai de reivindicar la possessió de Múrcia, amb el propòsit de lliurar-la al seu fill al-Radi en compensació per la pèrdua d'Algesires.

La usurpació d'Ibn Rasik cal situar-la en l'any 473 H, segons es dedueix d'un text d'Al-Udhri:⁴

“La ciudad, (Murcia) estuvo bajo la jurisdicción del ʿamil de Ibn ʿAbbad, (Ibn ʿAmar) durante unos meses del año 472 H”.

3. IBN AL-ʿATIR, *Al-Kamil fi l-Tarj*, ed. Beirut, 1979. Informació proporcionada per Sebastián Gaspariño García, *Historia de Al-Andalus según las crónicas medievales*, volums en preparació.

4. Informació proporcionada per Sebastián Gaspariño García, *Historia de Al-Andalus según las crónicas medievales*, volums en preparació.

La Moneda

Vives i Prieto van poder examinar monedes amb el reconeixement a al-Mu'tamid i al seu hereu al Rasid, que són les que atribuïm a Ibn Rasik, datades entre 474 H i 483 H (484 H segons Vives). Algunes de les dates proposades pels dos autors s'haurien de confirmar (per exemple, una mateixa moneda és datada per Vives l'any 481 i per Prieto el 474, mentre que en una d'un tipus semblant hem llegit 476), però tot indica que el període d'encunyacions correspon precisament.⁵

La moneda que presentem ha de ser, conseqüentment, anterior a aquestes encunyacions, és a dir, del 473 H.

Les llegendes són distingibles, però distribuïdes d'una manera insòlita. La invocació a l'Imām 'Abd Allāh al Mu'tad bi nasr Allāh (el que confia en la victòria de Déu) en el revers també és inèdita, ja que no se'n troba cap d'igual en la numismàtica andalusina. Cal completar la frase amb la també singular segona línia de l'anvers, que mostra un extemporani "amir al muminin".

També és inèdit el títol que apareix a la part superior del revers. El títol **المسالمة بالله** (al Musālim bi-llāh, equivalent a: "el dialogant", "el conciliador", o "el pacificador") el creiem utilitzat per Ibn Rasik en aquesta primera emissió. És cert que al-Mu'tamid sempre va treballar per recuperar Múrcia de mans d'Ibn Rasik, però aquest mai va recórrer a utilitzar l'exèrcit en contra del primer; en canvi, li pagava un tribut anual i va arribar a posar cavalleria a disposició seva. A partir del 474 H, el títol que apareix a les monedes és el d'al Mu'tamid.

La peça no du seca ni data, ni reconeix cap príncep ni hereu més enllà de la genèrica al-lusí a l'Imam 'Abd Allah. Cal interpretar la manca de reconeixement polític que presenta la moneda com una precaució de no transgredir la llei, atès que el dret d'emissió de moneda era una regalia exclusiva del califa. Totes aquestes singularitats són pròpies de les encunyacions dutes a terme per usurpadors no legítims.⁶

Conclusions

La moneda presenta les característiques d'haver estat encunyada per algú no legítim, com al-Rasik. Aquest es va mantenir posteriorment en el poder reconeixent, a les monedes, al-Mu'tamid i el seu hereu, als quals pagava tributs anuals i s'obligava a socórrer amb soldats i cavalleria quan fos necessari.

Per tot això, creiem que la moneda fou encunyada per l'esmentat Ibn Rasik l'any 473 H, immediatament després d'usurpar el govern de Múrcia. Malgrat

5. VIVES ESCUDERO, Antonio. *Monedas...*, op. cit., n. 986; PRIETO VIVES, Antonio. *Los reyes de Taifas*, op. cit., núm. 427.

6. Sobre aquesta qüestió, vegeu el nostre estudi: FRANCÉS VAÑÓ, David, *De la legitimidad, las sucesiones y su reflejo en las acuñaciones andalusíes*, Universitat de València, 2017.

Dirham, 476 H. Mateix tipus que Vives 986 i Prieto 427. CP.

لا إله إلا الله
محمد رسول الله
الرشيد

No hi ha cap divinitat tret de Déu.
Mahoma és l'enviat de Déu
Al Rasīd

ابن
المعتمد على الله
الإمام عبد الله
المعتمد بالله
جعفر

Aben
Almu'tamid 'alā-llāh
L'Imām 'Abd Allāh
Al Mu'tad bi-llāh
Ŷa'far

haver estat trobada a Badajoz, a prop del camp on tingué lloc la batalla de Sagrajas, hem atribuït la moneda a Múrcia atès que Ibn Rasik complimentava els almoràvits i mantenia tropes seves en el seu estat, i col·laborava tant amb els emirs al Mu'tamid com amb Yusuf. No és gens estrany que aquesta moneda viatgés fins allà dins de la bossa d'algun soldat, sobretot tenint en compte que el propi Ibn Rasik participà personalment en l'ocupació almoràvit de la taifa aftàsida de Badajoz.⁷

7. Segons Tibyan: "Decidido el emir Sir a consumir el negocio de Badajoz y a usar de algún ardid contra esta ciudad, no tenía, sin embargo, confianza en sí mismo, por su inexperiencia como gobernante. Pensando, además, que cada dolencia tiene su medicina indicada y que "no hay mejor manera de derribar a alguien que apedrearlo con su propia piedra", eligió para esta misión a Ibn Rasiq, que era andaluz y muy ducho en astucias de guerra, y que, por otra parte, ya le había servido en Aledo. El encarcelamiento de Ibn Rasiq en aquella ocasión se hizo, desde luego, contra su parecer, y simplemente por la hostilidad que le tenía Garur. Ahora, pues, aprovechaba Sir la ocasión de poner el libertad al prisionero y de recompensarlo por sus servicios pasados, confiándole el negocio de Badajoz. En consecuencia, escribió al sultán a propósito de Ibn Rasiq, tras de haberle ponderado la necesidad en que se hallaba de los buenos oficios de éste, y, una vez transmitido su mensaje, el Emir dio orden de que Ibn Rasiq le fuera enviado a Sir. Luego de dedicarle

palabras amables, de excusarse por lo sucedido anteriormente y de hacerle dar una considerable suma de dinero, lo puso en camino, no sin haberle prescrito que se ajustara en un todo a las órdenes de Sir, a quien era deudor de volver a la vida. Partió, pues, Ibn Rasiq, cuya libertad inesperada produjo enorme sorpresa a las gentes, las cuales [296] dieron del asunto las más encontradas versiones, según el entendimiento o la pasión de quienes las propalaban. Llegado a su destino, consagróse por entero Ibn Rasiq al asunto de Badajoz, sin perdonar medio alguno de urdir intrigas, tanto con los habitantes de la ciudad como con los guardas y demás soldados que al rey protegían y componían la guarnición de la alcazaba. Al fin se puso de acuerdo con ellos en que llegaría a ésta de noche y le abrirían la puerta. Y todo se realizó como estaba planeado. A una señal convenida con los conjurados, los hombres de Ibn Rasiq escalaron el muro, prendieron al viejo Ibn al-Aftas y a sus dos hijos al-Fadl y al-'Abbas, y se apoderaron de las riquezas considerables del soberano...". Sense autor, *El siglo I en primera persona. Las "memorias" de 'Abd Allāh, último rey zīrī de Granada, destronado por los almorávides (1090)*. Madrid, 1981, p. 293-296. 'Abd Allāh b. Buluggīn. *Mudakirat al-amīr 'Abd Allāh ājar muluk Banī Zīrī bi-Garnāta al-musammāt bi Kitāb al-Tibyān*, E. Levi-Provençal (Ed.), El Caire, 1955; A. T. Tibi. *The Tibyān: Memoirs of 'Abd Allāh b. Buluggīn last zīrīd amir of Granada*, Leiden, 1986, p. 293-296.